

IASWECE
(TARPTAUTINE ŠTAINERIO/VALDORFO ANKSTYVOSIOS VAIKYSTĖS PEDAGOGIKOS ASOCIACIJA)

kartu su

LVVPIA
(LIETUVOS VALDORFO VAIKYSTĖS PEDAGOGIKOS INICIATYVŲ ASOCIACIJA)

Karolina Ažusienienė

„LAISVAS KŪRYBINIS ŽAIDIMAS VALDORFO DARŽELYJE“

Baigiamasis darbas

Tęstinės studijos ikimokyklinės ir priešmokyklinės Valdorfo pedagogikos specializacijai įgyti
2020-2024 m. kursas

Vilnius/Kaunas, 2024

TURINYS

ĮVADAS.....	2
1. LAISVAS KŪRYBINIS ŽAIDIMAS VALDORFO DARŽELYJE IR JO SVARBA VAIKUI PIRMAJAME SEPTYNMETYJE.....	4
2. LAISVO KŪRYBINIO ŽAIDIMO ASPEKTAI VALDORFO PEDAGOGIKOJE, ŽAIDIMO ERDVĖ BEI YPATINGOS PRIEMONĖS IR ŽAISLAI	7
3. VAIKŲ LAISVOJO KŪRYBINIO ŽAIDIMO YPATUMAI ATSIŽVELGIANT Į AMŽIAUS TARPSNIUS.....	11
4. PRAKTINĖ DALIS.....	14
5. REFLEKSIJA.....	29
6. IŠVADOS.....	30
7. PRIEDAI	32
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI.....	33

IVADAS

Laisvas kūrybinis žaidimas – ugdymo(si) šaltinis, tai vaikui yra vienas svarbiausių dalykų, kai jis auga ir vystosi. Achimas Krenzas yra pasakęs: „Žaidimas yra kiekvieno vaiko profesija.“¹ Tai yra biologiškai nulemtas būdas mokytis ir augti. Tiek gyvūnai, tiek žmonės žaidžia žaidimus, kurie padeda tolesniame gyvenime. Tai natūralioji mokykla, kurioje apstu spontaniškumo, motyvacijos, kur kiekvienas yra geras ir nuostabus. O natūraliosios mokyklos pamokos išmokstamos ir pamatomos apie dvidešimtus žmogaus gyvenimo metus. Nes Valdorfo pedagogikos tėvas Rudolfas Štaineris yra sakęs dar svaresnį dalyką: „Objektyviai stebėdami pirmuosius vaiko žaidimus, jau galime įžvelgti tai, kas atsiskleis tik dvidešimtaisiais metais, o vaisių duos dar vėliau. Pirmajame amžiaus tarpsnyje vaikai žaisdami ir svajodami įgyja vėliau tolydžiai bręstantį dvasingumą. Individualybės užuomazgos, atsispindinčios vaiko žaidimuose, apie dvidešimtuosius jo amžiaus metus pilnai išsiskleis mąstymo savitumu.“²

Parinktos citatos atskleidžia esmę, jog laisvasis kūrybinis žaidimas yra itin svarbus, nes jis yra žmogaus langas į ateitį. Tai buvo, yra ir bus. Juk ankstyvuose žmonijos formavimosi etapuose, kuomet darbai buvo primityvūs, vaikai dirbdavo kartu su suaugusiais, o mokymasis gyvenimui vykdavo per darbą. Vėliau žmonijai vystantis, išradus įrankius ir jiems sudėtingėjant, vaikai buvo, tarsi, išstumti iš darbo sferos. Vis dėl to prigimtinis poreikis ruošti gyvenimui išliko ir pasireiškė kaip žaidimai, kurie ugdytų skirtingus gebėjimus. Žaidimas yra ypatinga vaiko veikla, kylanti iš vidinės traukos, poreikio ką nors veikti, pasiekti. Noras žaisti yra individualus ir tai paslaptingo pasaulio pažinimo būdas bei didelė svarba augti. Dėl šios priežasties, šiame darbe pagrindinis **tikslas** bus atskleisti laisvo kūrybinio žaidimo svarbą Valdorfo pedagogikos aspektu vaikams pirmojo septynmečio tarpsnyje stebint pasirinktų vaikų laisvąjį kūrybinį žaidimą.

Uždaviniai:

- Apžvelgiant teoriją pristatyti kas yra laisvasis kūrybinis žaidimas.
- Pristatyti laisvojo kūrybinio žaidimo svarbą pirmajame septynmetyje.
- Apibrėžti atskiras laisvo kūrybinio žaidimo sritis Valdrofo pedagogikos aspektu ir pristatyti „ypatingus“ žaislus, kurie skatina vaikus žaisti laisvąjį kūrybinį žaidimą.

¹ Compani M. L., Lang P. Valdorfo vaikų darželis šiandien, 64psl. 2015.

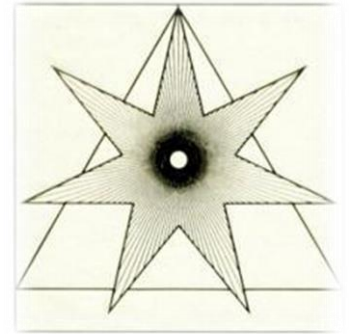
² Štaineris R. Žmogiškosios esybės vystymasis. 2000.

- Pristatyti laisvojo kūrybinio žaidimo svarbą Valdorfo darželyje ir kaip vaikai žaidžia tam tikruose amžiaus tarpsniuose.
- Pristatyti stebėjimą ir refleksiją apie pasirinktų vaikų laisvąjį kūrybinį žaidimą.

Per šiuos uždavinius darbe bus atskleista laisvojo kūrybinio žaidimo esmė, svarba vaikui ir tolimesniam žmogaus gyvenimui, nes laisvasis kūrybinis žaidimas yra geriausia mokymo priemonė pažinti ir suvokti pasaulį.

1. LAISVAS KŪRYBINIS ŽAIDIMAS VALDORFO DARŽELYJE IR JO SVARBA VAIKUI PIRMAJAME SEPTYNMETYJE

Kalbant apie vaikų gyvenimišką reikiamybę – žaidimą – apibrėžimų kas tai yra – yra daugiau negu daug. Vienos jų jį apibrėžia paprastai ir siaurai, kitos – plačiai, nors žaidimas yra vaikui svarbus kaip oras ir vanduo. Tačiau šiame rašto darbe žaidimas bus pristatomas kaip laisva kūrybinė veikla, nes tai apima labai daug, o Valdorfo pedagogikoje yra svarbiausias penas jausti, ugdytis ir augti.

Laisvas kūrybinis žaidimas yra svarbus procesas, sąlygojantis laisvos, savanoriškos veiklos. Jis iškyla kaip laisva erdvė, kurioje atsiskleidžia nevaržoma, spontaniška vaiko prigimtis, mąstymas, vaizduotė. Žaidžiančiam vaikui labiau rūpi pati veikla, o ne rezultatas. Ikimokyklinio amžiaus vaikams svarbiausia yra žaisti, tačiau daug kur – ugdymo įstaigose, namuose – vaikų laisvą kūrybinį žaidimą ima išstumti įvairios pamokėlės, organizuoti užsiėmimai. Laiko žaisti lieka vis mažiau, todėl vaikai negali laisvai išsireikšti.

Laisvas kūrybinis žaidimas yra ypatinga vaiko veikla, kylanti iš vidinės traukos, poreikio ką nors veikti, pasiekti. Čia suaugęs lieka tik stebėtoju. Juk vaikui noras žaisti yra absoliučiai individualus. Tam negali būti jokios išorinės paskatos ar trukdymo. Vaikui laisvas kūrybinis žaidimas yra paslaptingo pasaulio pažinimas. Ir čia atsiveria dar viena didelė svarba – tarp žaidimo ir kūrybos nėra ribos, todėl laisvajame kūrybiniame žaidime išryškėja pirmi bandymai, gimsta suvokimas meninei ir estetinei veiklai. Pats žaidimas užsimezga tyrinėjant aplinkos objektus, daiktus. Vaikai suteikia prasmę žaidimui, kuri suaugusiajam yra nepažintina, nes nežinodamas žaidimo net gali nesuvokti, jog tai žaidimas, o yra tik malonumas. O iš vaiko žaidimo veikla reikalauja daug psichinių ir fizinių pastangų. O antroposofiniu požiūriu per laisvąjį žaidimą gimsta „AŠ“. Tai jau yra dvasinė būtis, nes tik vaiko „AŠ“ žino, kas vyksta per žaidimą.

Knygoje „Valdorfo vaikų darželis šiandien“ rašo, kad žaidimo metu vaikai juda nuo laiko ir erdvės nepriklausomuose rėmuose. Nors fantazijose viskas įmanoma, vis dėlto jis patiria konkrečias ir aiškias ribas. Žaidimas vyksta tarsi pagal laiko principus: yra pradžia ir pabaiga, vaikas patiria

energingo pakylėjimo, susijaudinimo, susižavėjimo, atsipalaidavimo, nusiramino, fizinio veikimo, buvimo vienuoje ir kt. fazes.³

Laisvajam kūrybiniam žaidimui vaikui reikia susidomėti žaidimu, o po to žaidimas kuriasi savaime, nes žaisdamas vaikas panaudoja savo vidinius santykio su išoriniu pasauliu potyrius, patirtis. Čia nėra tikslo, temos, kurią duotų suaugęs, čia niekas nepertraukia ir nesikiša, vaikas tokiame žaidime yra tikras ir viskas vyksta iš tikrųjų.

Vaiko laisvajam žaidimui labai svarbu yra aplinka, daiktai, žaislai, kurie skatintų kurti, mėginti. Erdvėje turi būti tvarka, estetika, o daiktai žaidimui pasiekiami. Kadangi vaikams netrūksta drąsos tyrinėti, kurti istoriją, veiksmus ir mėginti aplinką. Kadangi žaidimas yra pažinimas ir net pirmieji uždėjimai kaladėlės ant kaladėlės yra svarbu – aplinka tam pasiekti turi būti saugi, turi būti sudarytos galimybės apsiimti ir veikti pačiam. Tad kaip ir daugeliui veiklų, taip ir žaidimui svarbi saugi emocinė aplinka.⁴

Remiantis Vilmos Grigienės paskaita apie laisvąjį kūrybinį žaidimą – norėtusi pasakyti, jog laisvas kūrybinis žaidimas ne tik kad įdomi, bet ir labai naudinga veikla bei vienas svarbiausių dalykų augančio vaiko gyvenimui, mokymuisi, vidiniams jo išgyvenimams. Mano manymu, žaidimo svarba ir suvokimas apie jį, bei koks jis svarbus vaikui – kiekvienam ugdytojui turi būti tema PAGRINDAS. Nes žaidimas apima ir filosofines prizmes, kurios nuo vaikystės patyrus per žaidimą – eina jau į suaugusio žmogaus gyvenimą. Pavyzdžiui žaidimai *AUKŠTYN-ŽEMYN* – leidžia suvokti laiko dimensiją, jog tai ateitis ir praeitis, o žaidimai *KAIRĖN-DEŠINĖN* – žmogaus išorė ir vidus, bet apie juos plačiau kituose skyriuose.

Įdomu tai, kad patyrinėjus literatūrą apie vaikų žaidimus ir psichologiją irgi randama labai daug minčių apie žaidimo svarbą. Vienos jų yra:

- Iki metų vaikai yra Dievo vaikai, todėl reikia leisti žaisti.
- Mažam vaikui artimesnis dvasinis pasaulis negu žemės, todėl žaidimuose mato kitokius dalykus, negu suaugę.
- Mėgdžiojimą vaikai atsinešė iš dvasinio pasaulio, o per žaidimą tai parodo ir išgyvena.
- Vaikams svarbi gyva patirtis.
- Žaidimas gyvena smegenyse ir jis svarbus kaip instinktai.

³ Compani M. L., Lang P. Valdorfo vaikų darželis šiandien, 64psl. 2015.

⁴ Compani M. L., Lang P. Valdorfo vaikų darželis šiandien, 71-72psl. 2015.

- Ir labai svarbu stebėti kaip vaikas žaidžia.

Šios mintys apima Valdorfo pedagogikos požiūrį apie laisvąjį kūrybinį žaidimą, nes: „Tai, tarsi, įsakymai. Ir juos žinoti reikia, nes tai žinant galima suvokti žaidimo svarbą. Juk „kiekvienas vaikas turi šimtą kalbų, šimtą rankų, šimtą minčių, šimtą būdų galvoti, žaisti ir kalbėti, šimtą, visuomet šimtą būdų girdėti, žavėtis ir mylėti, šimtą džiaugsmų dainuoti ir suprasti, šimtą pasaulių atrasti, šimtą pasaulių išrasti, šimtą pasaulių įsivaizduoti. Vaikas turi šimtą kalbų.“ (Loris Malaguzzi)

Pirmieji septyneri metai yra laisviausias gyvenimo laikotarpis. Žmogus niekada nebus toks nepriklausomas ir nebeleis savo laiko be tikslo. Visas pasaulis yra skirtas mažam vaikui, o jutimai tiesiogiai priima aplinką. Tad laisvas kūrybinis žaimas tam yra nepakartojamas žaidimų tarpsnis, o taip vyksta mokymasis gyvenimui ir jis labai svarbus vaikams pirmame septynmetyje. Per žaidimą vyksta vaiko sielos kelionė į Žemę. Žaidimas kaip jėgų srautas, pasąmoninga jėga. Jei vaikai neturi laisvo žaidimo, tai suaugę neturės idėjų. Tokie žmonės nėra laisvi. Laisvas žaidimas yra geriausias būdas pažadinti vaiko vidinį aktyvumą, pasitikėjimą savimi.

Šiame skyriuje norėtusi paminėti ir tai, kad ikimokyklinukas kiekvieną dieną turėtų išgyventi intensyviai. Šiuo laikotarpiu reikia vengti tuščių gyvenimo periodų ir sutelkti Valdorfo pedagogikos rekomenduojamą visą pojūčių pilnatvę, kuri būtina visapusiškam ir sveikam vystymuisi.

E. Blatman ir R. Kišniko knygoje „Socialinė higiena - vaikų žaidimai ir žaislai“ rašoma, kad „žaidimui tenka ypatingas vaidmuo – čia glūdi jėga, harmonizuojanti vaiko valią. Kiekvienas judrus žaidimas kyla iš stiprios valios impulsų. Kai ši jėga puoselėjama – keliauja tiesiai į vaiko sielą ir visa tai yra fantazija, o ji pagrindinis kūrybinių galių šaltinis.⁵

Žaidimai pirmame septynmetyje yra svarbūs, nes turi auklėjamąją reikšmę. Tai pasako ir apibūdina F. Šilerio frazė: „...žmogus žaidžia tik tada, kai jis yra žmogus tikrąją prasme, ir jis tik tada žmogus, kada žaidžia.“ Per žaidimą galima pasiekti, kad vaikas suvoktų savo žmogišką esmę, o šioji auklėja ir augina.⁶

Valdorfo pedagogikoje žaidimas laikomas ir pusiausvyra tarp galvos ir kūno, nes žaidžiant pasireiškia pusiausvyra tarp viršaus ir apačios. Iš žmogaus galvos, kupinos fantazijų, sklinda formuojančios jėgos, skatinančios sustabarėjimą. Ši pusiausvyra palaiko kvėpavimą, apykaitos sistemą ir visą ritmiką. Jausmų pasaulis jungiasi su vidiniais kūno procesais. Žaisdamas įkvepiantį žaidimą žmogus suvokia kaip savo esybę, o suvirpinęs širdį gali alsuoti džiaugsmą. O R. Šteineris sakė, jog ikimokyklinio amžiaus vaikas turi gėrėtis gyvenimu, turi

⁵ E. Blatman ir R. Kišniko „Socialinė higiena - vaikų žaidimai ir žaislai“, 18psl.

⁶ Šteineris R. Žmogiškosios esybės vystymasis. 2000.

gyventi taip, kad stimuliuotų visus gyvybinius procesus, o tam turi būti veikiamas valios, proto ir teisingai žaisti. Būtent taip per pirmąjį septynmetį stiprinamos ir puoselėjamos vaiko dvasinės jėgos. Tai itin svarbus komponentas, kuris atskleidžia laisvojo kūrybinio žaidimo svarbą pirmajame septynmetyje.

2. LAISVO KŪRYBINIO ŽAIDIMO ASPEKTAI VALDORFO PEDAGOGIKOJE, ŽAIDIMO ERDVĖ BEI YPATINGOS PRIEMONĖS IR ŽAISLAI

Darbo įvade buvo rašyta, jog Achimas Krenzas yra pasakęs – „Žaidimas yra kiekvieno vaiko profesija“. Visi savo profesiją išmanantys žmonės veikia laisvai, o vaikai savo profesiją išmano puikiai ir jie žaidžia. Žaidžia tyrinėdami, kūrybiškai, rodydami savo vaidmenis, pajausdami pojūčius, o jei žaidimuose yra laukas ir ypatingi žaislai – žaidimo darbas yra nuostabus.

Remiantis Valdorfo pedagogikos literatūra ir E. Blatman ir R. Kišniko knyga „Socialinė higiena - vaikų žaidimai ir žaislai“ savo darbe norėčiau pristatyti laisvo kūrybinio žaidimo aspektus Valdorfo pedagogikoje, žaidimo erdves bei ypatingas priemones ir žaislus vaikams, kurie skatina laisvą kūrybinį žaidimą, nes laisvasis kūrybinis žaidimas yra svarbus vaiko augime, tačiau Valdorfo pedagogikoje turi itin svarbią reikšmę, nes apima vaiko sapnuojančią sąmonę ir tai atsispindi žaidime, nes kiekvienas daiktas gali virsti bet kuo.⁷

Taip veikdami, t.y. žaisdami ir tyrinėdami vaikai juda nuo laiko ir erdvės nepriklausomuose rėmuose. Tyrinėdami vaikai randa įvairių dalykų, kurie sukuria tyrinėjimo žaidimus, o iš jų jau gimsta kūrybiniai, vaidmenų ir kitos žaidimų sritys. Per fantazijas gimsta kūrybiškumas, nes Valdorfo pedagogikoje daug priemonių yra neišbaigtų ir leidžia veikti fantazijai, kuri suteikia sparnus. Vaikams kuriant žaidimą reikalinga erdvė, o joje turi būti tinkamų priemonių. Vaikai žaidimams gali naudoti viską, kas juos supa. Labai daug priklauso nuo suaugusiojo, kuris yra šalia – ką leis naudoti žaidimui. Labai svarbu, kad šalia esantis suaugęs gebėtų vaiką palydėti į žaidimą su šiluma, būtų vertas pamėgdžiojimo, rodytų apkabinimo gestus vaikui, būtų atviras pasauliui, džiaugsmingas ir patenkintas akimirkose. Tokioje erdvėje vaikų žaidimams gali pakakti veikti tik su pagaliuku, su dėžute, su žaisliuku. Jie ima iš aplinkos viską. Vaikui svarbu, kad

⁷ Blatman E., Kišnikas R., Socialinė higiena, vaikų žaidimai, žaidimai ir žaislai. 2000.

žmogus, kuris yra šalia būtų natūralus, siektų nustatyti šiltus bendravimo santykius, būtų rūpestingas, mokėtų priimti vaiką tokiu, koks jis yra – laisvu ir norinčiu, bei kupinu vidinio resurso veikti bei pažinti pasaulį visais pojūčiais. Dar kalbant apie erdvę, kuri turėtų vyrauti vaikų laisvajame kūrybiniame žaidime yra tokia, kuri palaikytų sapnuojančią erdvę. Nes vaikai sapnuojančios žemės dovanos. O sapne pilna vaizdinių, kurie turi būti kaip turtingas sodas, pripildytas pilnatvės, gausos jausmo. Kur viskas auga. Kur apčiuopiamas net augimo laikas, bet nėra skubėjimo, nes jis trikdo augimą, kur visas laikas vaiko ir jį gali jausti kaip begalybę. O suaugusiojo balso tembras įeidamas į erdvę yra ramus.⁸

Kalbant apie erdvę dar reikėtų paminėti, kad išleidžiant vaiką į žaidimą reikia jį sušildyti. Tai yra pripildyti meilės aruodus artumu. Kad žaidimo erdvėje būtų ramių, atvirų erdvių, vykėtų kvėpavimo chaosas ir tvarka kartu. Kad erdvėje būtų pakankamai vietos vaiko fantazijai svarbu tinkamos priemonės žaidimui. O jos turi būti tinkamos. Tinkamiausios priemonės kurti laisvą kūrybinį žaidimą yra, tie, kurie padeda vaikui lavėti iš vidaus, nes laisvasis kūrybinis žaidimas kyla iš vidinės jėgos ir stiprios vaiko valios. Be to žaidimo priemonės fantazijai turi suteikti sparnus. Tad paprastas iki smulčiausių detalių neišbaigtas žaislas palieka erdvės fantazijai ir kūrybiškumui.

Vienos tokių priemonių yra žmonių figūrėlės. Tai gali būti tik mediniai siluetai primenantys žmones. Ir tai yra ypatinga.

Pintinėse esančios įvairių formų, dydžių kaladėlės, medžio žievės, trinkos, šakos gali tapti telegrafu, traukiniu, mašina ir pan. O aplinkoje esantys daiktai: kėdės, stalas – yra puikios mašinos, traukiniai, lėktuvai. Visa tai lavina fantaziją, nes yra neišbaigta ir yra tikras stebuklas laisvajam kūrybiniam žaidimui. Išbaigti žaislai net nėra būtini, nes jie nelavina fantazijos.⁹

Svarbu paminėti ir tai, kad vaikai aplinkoje turi visada turėti galimybę konstruoti kažką stambiaus didelėje erdvėje. Lentų, kopėčių, suolų, kėdžių, nes tai leidžia pasijusti labai dideliais, stipriais ir tikrais milžinais.

⁸ Valdorfo pedagogikos seminarų medžiaga.

⁹ Compani M. L., Lang P. Valdorfo vaikų darželis šiandien, 71.psl., 2015.

Nors laisvajame žaidime nėra naudojamos priemonės tokios kaip vaškas, plastilinas, tačiau vaikui tai turi būti visada pasiekiamoje vietoje, nes kūryba kaip ir laisvasis žaidimas gimsta iš vidinio noro ir kartais tai tampa laisvojo kūrybinio žaidimo dalimi. O lipdymas Valdorfo pedagogikoje yra svarbi veikla, kuri lavina smulkiąją motoriką ir pojūčius.

Žaidimai, kuriuose galima judėti irgi yra itin svarbūs. Jie augina vaiko kūną ne tik dvasiškai, bet fiziškai. Judėdami per laisvąjį žaidimą vaikai jaučiasi nevaržomi ir suvokia savo kūno galimybes – šokti, eiti, bėgti, griūti, atsikelti. Per judėjimą kūnas pasidaro kaip savi namai, kuriuos vaikai pažįsta. Be to judėdami vaikai fiziškai sveikesni.

Kuriant laisvąjį žaidimą vaiko aplinkoje turėtų būti namelis. Valdrofo darželiuose tai neatsiejama dalis. Namelis vaikams suteikia saugumo jausmo. Leidžia kurti savo būvį, tvarkyti, rasti savo tvarką. Tačiau gali ir nebūti namelio. Jei jo nėra užtenka tik priemonių. Jam sukurti pakanka paprastų paklodžių, stalų, kėdžių.

Dar labai svarbu visokie peraukštėjimai, palipimai, įlindimai. Tai kaip ir namelis suteikia saugumo, bet ir daug atradimų.

Baldeliai taip pat leidžia kurti laisvą kūrybinį žaidimą. Statyti namus, pasijusti dideliais kaip gali ir geba pastumti ir pan.

Krepšiai su šakomis, žievėmis, pagaliais, akmenukais, kaštonais, kankorėžiais ar kitomis priemonėmis – yra ypatingas dalykas. Iš jų vaikai gali sukurti įvairius statinius, miškus, dėlioti mozaikas. Šios ypatingos priemonės teikia ir sensomotorinę patirtį. Didelis skirtumas, ar vaikas kelia tikrą akmenį, liečia jo paviršių, įvertina svorį, pajaučia jo šilumą, vėsą, ar žaidžia su dideliu akmeniu, pagamintu iš plastiko, nes toks akmuo neperteikia konkrečių potyrių.

Valdorfo grupės erdvėje visada rasime natūralaus vaško kreidelių. Kreidelės labiau priemonės nei žaislai, bet piešdami vaikai irgi žaidžia. Jie mato kaip keičiasi viskas lape vos tik priliečia kreidelę. O jei piešimas laisvas – tai jau įeina į laisvąjį kūrybinį žaidimą arba gali būti to dalis. Pastačius namą reikia sukurti ir paveikslą jam.

Kalbant apie ypatingas priemones, žaislus reikėtų paminėti, jog ritminiai žaislai irgi labai svarbūs. Juk dar iščiose vaikas jaučia ritmingus motinos eisenos judesius. Gimus yra supamas, todėl labai svarbūs žaislai yra supamas medinis arkliukas, sūpynės, hamakai. Visa tai supažindina su erdve ir judėjimu.

Be to, žaislai, kurie yra pagaminti mokytojų, auklėtojų, tėvų yra labai ypatingo. R. Šteineris yra pasakęs, jog ateityje bus žiūrima kaip ir iš ko bus pagamintas daiktas. Taigi jei jis yra rankų darbo, tai reiškia jame yra visa vidinė šiluma, energija ir meilė. O tai vaiką augina, nes yra jaučiama.¹⁰

Žaidimai su lėlėmis irgi yra svarbūs. Jas galima aprenkti, nurengti, rūpintis, o to moko Valdorfo pedagogika. Be to, Valdorfo lėlės, gyvūnėliai yra visai kitokie nei įprasti šiandienai. Šiandien dauguma žaislai yra plastikiniai, o tai bedvasė medžiaga. Tad Valdorfo medžiaginės lėlytės, gyvūnėliai medžiaginiai, prikimšti vilnos ar kito kamšalo, dažnai turintys net širdelę (akmenuką ar kt.). Jie yra neišbaigti, dažnai neturi besišypsančių veidukų, tačiau yra pilni gyvasties ir todėl irgi leidžia vaikui fantazuoti.¹¹

Valdorfo darželių grupėse dažnai galima pamatyti ir širmas, jos leidžia vaikams pabūti atsiribojus vieniems su savimi. Taip patenkinamas poreikis pabūti su savimi. Tai stiprus valios įrodymas.

Kai vaikai žaidžia – jie paima visą pasaulį, dangų ir žemę. Todėl laisvieji žaidimai apie tai – leidžia vaikui pajusti didybę. Tiek pasaulio, tiek savęs, nes vaikas nežino, jog bus didesnis – jis didelis toks, koks yra čia ir dabar.

Priemonėmis padedančiomis jausti save per lytėjimą ir išgyventi gyvasties pojūtį: vanduo, smėlis, plastilinas, vaškas, dažai. Tai yra nepakeičiami žaidimų elementai. Su šiomis priemonėmis vaikai kuria, dirba, liečia rankomis, pasitelkia visas jėgas. Valdorfo pedagogikoje tai duoda stiprų pamatą žmogaus gyvenimo ateičiai. Naudojant vandenį, smėlį, žemę – vaikai savo laisvajame kūrybiniame žaidime skleidžia savo fantaziją kepdami pyragus, statant pilis. O kiek čia atradimų tokių kaip vabaliukai ir sliekiukai. Su vandeniu vaikai gali skalbti, plukdyti laivelius. Dažais atrasti spalvą ir matyti kaip ji keičia pasaulį. Tikras atradimas.

Laisvam kūrybiniam žaidimui ypatingas žaislas yra nematomas. Tai oras. Papūtus orui - sukasi vėjo malūnėliai, virpa plunksnos. Ore būdami vaikai suvokia gamtos dėsnius.

Kad nesijaustų svetimas pasaulyje vaikas turi matyti ir ugnį, nes visi daiktai krenta žemyn, o ugnis vienintelė kyla į viršų. Todėl stebėdamas ją vaikais suvokia lengvumo ir sunkumo priešingybę. Be to ją uždegdamas ir užpūsdamas gali jaustis tikru visagaliu.

Vaikai yra tikri stebuklai, nes žaisdami jie apima visą pasaulį. Visada. Žemė, oras, vanduo, ugnis jiems padeda pažinti pasaulį.¹²

¹⁰ Kurienė A. Kaip užauginti žmogų. 2017

¹¹ Blatman E., Kišnikas R., Socialinė higiena, vaikų žaidimai, žaidimai ir žaislai, 10psl. 2000.

¹² Blatman E., Kišnikas R., Socialinė higiena, vaikų žaidimai, žaidimai ir žaislai, 12-13psl. 2000.

Be to – žaidžiant reikia labai nedaug, kad vaikai taptų karaliais ir princesėmis, tam reikia pasakų. Pasaka nusėda į širdį ir į vaiko sielą, o per žaidimą iš vidaus ateina į išorę.

Apibendrinant galima pasakyti, kad puoselėjant laisvą kūrybinį žaidimą svarbu suteikti vaikams kūrybinę laisvę, leisti improvizuoti bei išjausti draugišką, gyvą atmosferą, nes tai leidžia atrasti visas žaidimo sferas, kurios augina. Svarbu į laisvą kūrybinį žaidimą palydėti su šiluma, jausti kada būdamas suaugęs turi eiti priekyje vaiko, o kada šalia ir būti vertam pamėgdžiojimo, rodyti apkabinimo gestus ir sukurti erdvę, kuriame saugi erdvė ir vartai į laukinį pasaulį, o visas laisvas kūrybinis žaidimas apsuptas dėkingumo bei meilės Dievui ir Pasauliui. Draugiška, gyva atmosfera yra maitinamoji terpė vaiko žaidimui, o pojūčių pilnumas vaikus visada domina, skatina veikti ir atrasti, ypač kai šalia yra suaugęs, kuris savo asmenybe prisideda prie laisvės suteikiančios atmosferos sukūrimo, kur gali gimti turtingas ir įdomus žaidimas su ypatingomis priemonėmis.¹³

3. VAIKŲ LAISVOJO KŪRYBINIO ŽAIDIMO YPATUMAI ATSIŽVELGIANT Į AMŽIAUS TARPSNIUS

Valdorfo darželiuose laisvas kūrybinis žaidimas užima didžiąją dienos ritmo dalį. Darnus žaidimas vaikus harmonizuoja, leidžia jam sveikai vystytis, lavėja socialiniai gebėjimai, vystosi fantazija, vaizduotė, kas reikalinga suaugus. Žaisdamas vaikas įgyja gyvenimiškos patirties, išreiškė ką matė, patyrė, jautė, nes

¹³ Cameron J., Lively E. Kaip ugdyti vaikų kūrybingumą. 2015.

vaikas lyg veidrodis, atspindintis suaugusiųjų pasaulį. Mažiems vaikams labai svarbus pamėgdžiojimas ir pavyzdys. Apie trečius metus vaikas pradeda save jausti kaip atskirą esybę, gimsta jo „aš“. Čia atsiranda darnus žaidimas. Dar vėliau pradeda reikštis kūryba, vaidmenų žaidimai, atsiranda fantazija. Apie penktus metus sustiprėja mąstymas, atminties jėgos, vaikas išgyvena nuobodulio fazę, po kurios fantaziją keičia vaizduotė. Vaikai pradeda turėti detalius žaidimo planus, suvokia skirtumą tarp vaidmens ir tikrovės.

Žinant laisvojo kūrybinio žaidimo svarbą ir Valdorfo pedagogikos pamatus – Valdorfo darželiuose laisvas kūrybinis žaidimas laikomas laisvos valios pasireiškimu. Jei žaidimas nėra laisvas, tai jau ne žaidimas. Jis yra laiko ir erdvės rėmuose, paklūsta tam tikroms taisyklėms. Bet jos sukuriamos pačių žaidėjų. Stebėdami laisvai žaidžiantį vaiką, mes matome jo norus. Valdorfo darželiuose žaidimas susideda iš trijų pagrindinių elementų – priemonių, žaidėjo ir proceso.

Valdorfo darželyje vaikai grupėse yra įvairaus amžiaus – nuo 2 iki 7 metų. Skiriasi jų žaidimai.

Vaikai nuo 0 iki 3 metų. Kūnas yra duotybė ir vaikas turi susisiekti su savo kūnu. Iki 3m. vaikas pagrinde kaupia jėgas organizmo auginimui ir organų vystymuisi. Per pirmuosius trejus metus vaikui reikia pereiti nuo gulėjimo pozicijos iki vaikščiojimo, kalbėjimo ir mąstymo. Šiuo metu vystosi pagrindiniai keturi pojūčiai: judėjimas, lytėjimas, pusiausvyra, gyvastis.¹⁴ Kūdikis pradeda žaisti savo pirštukais, rankytėmis. Iš pradžių jam to visiškai užtenka. Kūdikis atranda įvairių žaidimo galimybių. Vėliau jis gali suimti kokį nors daiktą, susipažįsta su aplinkos daiktais. Mažas vaikas tikrina daiktus, tikrina funkcijas: atidaro, uždaro, meta lauk, vėl laukia kol paduos. Vėliau ima vaikščioti, kalbėti. Apie antrų metų vidurį atranda, kad jis asmenybė, pradeda prieštarauti, suvokia, jog yra asmenybė. Trijų metų jau pasako „aš“. Tai momentas, kada atsiranda darnus žaidimas. Vaikai žaidžia šalia vienas kito, nors dar ne kartu. Pasireiškia vaiko valia. Svarbu pamėgdžiojimas, pavyzdys. Suaugęs čia turi būti didžiu pavyzdžiu, nes iki trijų metų vaikas yra toks, kokie šalia esame mes, tai, tarsi veidrodžio principas.

Vaikai nuo 3 iki 5 metų. Po trečiųjų metų vaiko smegenys baigiasi formotis, vystosi sociumas, ritminė sistema. Žaidimai tampa daugiasluoksniai, turtingi, atsiranda fantazija. Tai yra jėga, kuri perkelia vaiką į kitą realybę, dvasinę erdvę. Šiame amžiuje laisvas fantazijos žaidimas yra svajojimas. Kartais vaikai būna visiškai atsidavę žaidimui, taip, kad tarsi „išėję“, tokių vaikų skruostai būna

¹⁴ Paskaitų konspektai.

paraudę, tokio žaidimo metu vaikai būna aktyvūs, bet nebudrūs aplinkai. Tai yra metas, kai vaiko siela mokosi apdribti pasaulį. Tai būtų neįmanoma jei vaikas būtų budrus, todėl fantazavimo procesas yra labai svarbus pats iš savęs. Šiuolaikiniams vaikams vis sunkiau tampa patirti tokią būseną (iš realybės pereiti į svajoklišką būseną). Tai galima pasiekti tik tuomet, kai nervų sistema praktiškai miega.¹⁵ Vaikų fantazijos jėgos labai skirtingos. Kuo fantazija platesnė, tuo kūrybiškesnė auga asmenybė. Viskas gali tapti bet kuo – kaštonas bulve, bandele, paklodė – laivu, virvė – laistymo žarna ir t.t. Vaikas atspindi savo aplinką, ko nematė gyvenime – nežais. Žaidimai šiame etape labai energingi, džiaugsmingi, viskas greitai keičiasi. Visi aplinkos daiktai būna panaudoti. A. Einšteinas yra pasakęs: „Fantazija yra daug svarbiau, nei abstraktus mąstymas. Mokslas yra apribotas, o fantazija ne“. Fantazijos laiku būdingi vaidmenų žaidimai – pardavėjai, gydytojai, mokytojai ir t.t. „Fantazijos ir kūrybiškumo kompetencija, kurios sėkla pasėjama ankstyvoje vaikystėje, vėliau žmogui padeda prisidėti prie idėjų gausos, kūrybingai reikštis profesinėje srityje ar dvasiniame gyvenime.“¹⁶

Vaikai nuo 5 iki 7 metų. Penkerių metų su puse vaikai pasikeičia. Jie ima, tarsi, nuobodžiauti, atsiranda bloga nuotaika, daug ginčijasi, barasi su vaikais, suaugusiais. Tai fantazijos krizė. Po to fantazijos jėgos pasirodo, bet pasikeitusios. Vaikui kyla idėja ir jis ieško priemonių žaidimui. Atminties jėgos dirba labiau, viskas labiau detalizuota, pasireiškia vaiko vaizduotė, ji ateina per patirtį. Vaikas žaidime turi tikslą. Vaikas lyg režisierius gali sugalvoti ką žais darželyje, ieškos reikiamų daiktų. Vaidmenys sąmoningai paskirstyti. Svarbus kas bus vadovas. Vyksta kelių dienų

žaidimai. Atsiranda susitarimai, taisyklės. Taip vystosi socialiniai santykiai, kurių reikės mokykloje. Žaidimas su įsivaizdavimu rodo, kad vaikas pasirengęs mokyklai. Nuo šešerių vaikai vėl pasikeičia. Fiziškai pasikeičia veido bruožai,

¹⁵ Paskaitų konspektai.

¹⁶ Internetiniai šaltiniai. <https://www.delfi.lt/mokslas/mokslas/10-einsteino-citatu-kurios-pades-suprasti-jo-neeilini-prota-76925531>

atsiranda liemu, pailgėja kaklas, elgesys. „Iki pat dantų keitimosi pamažu išsilaisvina eterinio kūno jėgos, esančios medžiagų apykaitoje – galūnėse. Tada pamažu bunda sielos – dvasios jėgos, kurios tampa aktyvios tik pasikeitus dantis“. Ties septintais gyvenimo metais paveldėto kūno vystymasis yra užbaigtas.

Laisvas kūrybinis žaidimas yra būtinas, kad vaikas pirmame septynmetyje vystytųsi harmoningai ir augtų sveikas. Tam labai tinkama erdvė yra Valdorfo darželiuose, nes čia vaikai žaidimams gali naudoti viską, kas juos supa, o šalia esantys suaugę tai leidžia daryti, nes yra kupini palydėjimo ir apkabinimo jausmo, bet apie tai buvo daugiau kalbėta ankstesniame skyriuje.¹⁷

4. PRAKTINĖ DALIS

Praktinėje dalyje planavau kalbėti apie savo grupės, kurioje dirbu vaikų laisvąjį kūrybinį žaidimą, tačiau stebėjimui visgi pasirinkau ne grupę, o keletą vaikų iš pačios artimiausios aplinkos – namų.

Gyvenimas apdovanojo turėti du vaikus, kurie žaidžia ir labai daug. Žaidžia kūrybiškai, laisvai ir labai įdomu juos stebėti. Žaidžia labai įvairiai ir kartais klausiu savęs iš kur pas juos tiek daug vidinių resursų kurti žaidimą. Todėl praktinėje dalyje pristatysiu Aleksandro (9m.) ir Agotos (6m.) žaidimo „perliukus“. Jų abiejų laisvas kūrybinis žaidimas vyksta tiek namuose, tiek lauke.

Augindama vaikus stengiuosi, kad mano vaikų žaidimas būtų nevaržomas, o aš likčiau stebėtoju, kuris suvoktų, kad žaidimas su mano perduotu tikėjimu ir stebėjimu taptų ypatingas bei užimtų svarbų vaidmenį.

Stebint savo vaikų žaidimus aš matau kokia vidinė jėga glūdi tame, kaip tai hormanizuoja jų valią, kiek tame ritmo ir fantazijos, Būdama stebėtoja kartu su savo vaikais puoselėju visas išvardintas galias, nes jos skverbiasi į vaiko sielą, nes yra pagrindinis kūrybinių galių šaltinis.

Kaip ir Valdorfo darželiuose, taip ir namuose vaikai turi daug galimybių būti gamtoje. Jie turi daug laisvės judėti, bėgioti, lipti į medžius, žaisti smėliu, vandeniui, purvu, sniegu. Mėgsta veikti su priemonėmis rastomis lauke, o ypač gamtinėmis. Kad ir koks metų laikas bebūtų – labai džiaugiuosi, jog jie mielai renkasi lauką. Taip gali pajusti visus metų laikus. O tai itin stiprus pojūtis.

¹⁷ Compani M. L., Lang P. Valdorfo vaikų darželis šiandien, 66-71psl., 2015.

1. *Žaidimai lauke leidžia pajusti orą, metų laikų pasikeitimus, jausti laisvę ir džiaugtis paprastais atradimais.*

Kadangi kaip ir Valdorfo darželyje taip ir namuose – vaikų amžius yra skirtingas - įdomu matyti stebint laisvąjį kūrybinį žaidimą kaip žaidžia sesuo ir brolis, nes poreikiai skirtingi. Jų bendravimas kuriant žaidimą yra svarbus, nes ugdo socialinius gebėjimus, vyresnėlis tikrai padeda mažajai. Mažoji stipriai mokosi iš brolio.

2. *Kartais žaidimai savo statytose palapinėse trunka labai ilgai. Net užmiegame.*

Agotos ir Aleksandro žaidimuose žaidimai kupini fantazijos. Įvairūs daiktai, žaislai jiems visrsta viskuo, kuo jie nori žaisti. Jų kūryba nustebina. Štai paprasčiausi rulonėliai tampa žiūronais, šiaudų rulonais ir pan.

3. *Žaidžia žvejus. O panaudota tik vonelė, kurią rado sandėliuke.*

4. *Agota ir Aleksandras yra du mušketininkai, o šaka – kardai.*

Žaisdami mano vaikai labai mėgdžioja aplinką, naudojami vaizduotės vaisiais.

Laisvas kūrybinis žaidimas namuose trunka apie dvi valandas per dieną. Ir stebint aplinkinį pasaulį – tai yra labia daug.

5. *Viskas, kas nėra sustruktūruota suaugusiojo vaikui yra laisvas žaidimas, kuriuos tenka taip dažnai stebėti, nes vaiko gyvenime visur yra žaidimas. Ir tik per juos – vaikai pajaučia gyvenimo esmę. Čia pilna bagažinė daiktų. Vyksta abu į pajūrį. Iš tikrovės paimti dalykai, perėję per vaikų suvokimą.*

6. *Darbai su traktoriuku. Aleksandras žaidžia ūkį ir veikia įvairius darbus mėgdžiodamas tėtį.*

Reikėtų pabrėžti, kad tiek dirbant darželyje, tiek namie stebint savo vaikus - labiausiai pastebimi ir dažniausi žaidimai yra - kažko kūrimas, statymas, konstravimas. Viskas vyksta erdvėje. Labai gražu stebėti, kai tai darydami (pvz. dėliodami ūkį) – jie dalijasi mintimis, plečia savo patirtį, pratinasi gerbti skirtingus požiūrius. Ir labai nuostabu matyti kaip noriai jie apie tai kalba ir pasakoja, o kartais pamatai tokį stiprų įsijautimą, kad atrodo tame vaikai gyvena ir pasakoja lyg tai būtų tikrovė.

7. *Patys susikūrė bazę lauko sandėliuke.*

8. *Žaidimai smėliu, sniegu ir pagalba šeimai irgi yra žaidimas, kuris moko ir leidžia augti.*

Stebint savo vaikus dažnai matomas žaidimas - kaladėlės. Iš jų statomi miestai, tiltai ir pan.

Mano stebimų vaikų žaidimuose dažnai vyrauja vaidmenų žaidimai. Vaikai taip stipriai susitapatina, vaidina, įsivaizduoja įvairias pasakas, situacijas ir pritaiko joms bei pasirinktam vaidmeniui tinkamus veiksmus. Ir atrodo žaisdami vaidmenų žaidimus vaikai ima geriau suprasti pasaulį. Nors žaidimas vyksta fantazijų erdvėje, vaikas yra tikrų tikriausias. Kaip tik tokia būseną leidžia geriau jį pažinti, geriau suvokti lūkesčius ir troškimus, įvertinti gebėjimus ir įgūdžius.

9. *Vaidmeniniai žaidimai. Mažoji piratė.*

Namų, slėptuvių, palapinių statybos irgi labai dažnas žaidimas. Stalus tenka apversti ilgam laikui, nes jie tampa namais.

O stebint Agotą tikrai dažnai matomas žaidimas su žaisliukais kūrybinei saviraiškai Mergaitė labai kūrybiška. Iš visokiausių priemonių gali sukurti ypatingų dalykų. Kiekviena dėželė, pagaliukas gali tapti kūrinium, kuriuo gali džiaugtis visa šeima. Tai didelė vertybė. O laisvė kurti – vaikui yra sielos dovana.

10. Kūrybiniai procesai. Kūrybiniai Aleksandro ir Agotos atradimai. Kada tai kuria patys, laisvai. Patys randa priemones iš aplinkos.

Stebint savo vaikus dažnai matau žaidimus su vandeniu ir smėliu. Šitos priemonės neturi struktūros ir gali pavirsti į ką tik panorėjus: mėnulio paviršių, dykumos smėlyną, pliažą, valomąją priemonę. Žaidimai dažais irgi judviejų mėgstami. Jie leidžia kurti, purvintis, šiukšlinti, žaisti visokius žaidimus vonioje ir reikšti savo jausmus.

11. Pyragėlių kepimas. Lauko virtuvė. Tikras džiaugsmas.

Savo vaikų žaidimuose pastebiu archetipinių žaidimų. Labiausiai mano akimis pastebimi yra šie archetipiniai žaidimai – kai vaikai klauso pasakų ir po to su jomis, jų herojais tapatinasi.

12. Archetipiniai žaidimai. Žaidžia namų – vaidina tėčiu, eina į parduotuvę.

Iš Vilmos Grigienės paskaitų pamenu, jog nemažai buvo kalbėta apie archetipinius žaidimus. Ir šioje vietoje minėjo, kad vaikas – būtybė, atkeliavusi iš dvasinio pasaulio. O pasakos taipogi gimė iš žmonijos dvasinio srauto. O per pasaką žmogus susisiečia su pirminiais archetipiniais vaizdiniais ir yra jų veikiamas. Sekdamas vaikui pasaką, kitas žmogus „mato“ (ir perduoda) vidinius vaizdinius. Vaikas, klausydamasis pasakos, taipogi mato vaizdinius – akimis to, kuris pasaką seka. Šie vaizdiniai persmelkia sielą (beje, visi vaizdingi posakiai kilę iš tų pačių archetipinių vaizdinių). Tai tikriausiai ir yra didžiausia pasakų vertė – gebėjimas pasiekti pačius giliausius vaiko esaties kampelius.¹⁸

Kad vaikas patikėtų pasaka ir ją patirtų iki pabaigos, klausytis jos turi daug kartų. Vėliau pasaka gali būti vaidinama – taip ji vaikui tampa daug tikresnė ir realesnė. Žaisdamas jis numalšina ir dalį pašąmoninių įtampų. Tokiu būdu popiečio ir vakaro pasakėlė vaikui tampa nuostabiausiu įkvėpimo šaltiniu, o vėliau – ir originaliu žaidimų turiniu.

¹⁸ Vilmos Grigienės seminaro „Laisvas žaidimas“ medžiaga.

Stebėdama savo vaikus, matau, kad žaidimų impulsą ir temas vaikai semia iš savo aplinkos, iš gyvenimo. Tad turime būti verti pamėgdžiojimo. Išgyvendami aplinką, istorijas, įvykius, situacijas, mažasis žmogus transformuoja patirtis. Pasąmonėje vaiko „aš“ pasiima iš pasakos gėrio ir tiesos grūdą, reikalingą, kad augtų. Štai teko kraustytis į naujus namus, tada Agotos žaidimas buvo, jog lėlės iš mažo namo kraustėsi į didelį. Arba ji mėgdžioja mane kaip aš dirbu darželyje, susodina minkštus žaislus į ratą ir būna mokytoja.

13. Šiose nuotraukose taip pat vyksta laisvasis kūrybinis žaidimas. Stovyklautojai, virėjai, zoologijos sodo prižiūrėtoja, mokytoja.

Visas skyrius sekamas ne tik praktinių pastebėjimų, bet ir fotografijų. Galvojau, jog praktinėje dalyje taip geriausia pateikti stebėtas situacijas. Kiekviena fotografija iš asmeninio archyvo, kurioje matosi laisvas kūrybinis žaidimas buvo lydimas aprašymu.

Čia dar norėčiau pateikti keletą nuostabių akimirų, kuriose matosi laisvas kūrybinis žaidimas. Jose matosi, kad siekdami suvokti žmogaus, o ypač vaiko sielos esmę – leisdami kurti laisvą kūrybinį žaidimą – auginame savo vaikus, juos keičiame, o vaiko viduje vyksta santykis su pasauliu. Ir tai paslaptis, kuri nesuvokiama protu, nes žaidimai kyla iš vidaus, jaučiant sielos impulsus.

14. Agota 9 mėnesių mėgaujasi laisvu žaidimu.

15. Svarbu leisti rinktis ką veikti, o stebint tik apsaugoti. Dar viena fotografija. Sūnus Aleksandras ir draugė Evita plaukia į Afriką.

16. Mažoji skaitytoja.

17. Konservuoja rudenį.

18. Vaidina ateitį. Vaidina paauglį.

19. Drožia savo rastus pagaliukus. Norės dovanoti. Kiek valios ir ryžto matosi tame.

20. Vaidina, jog visi plaukia. Tad vieta už krūmų – laivas.

21. Lauko namelis – laisvų kūrybinių žaidimų rojus.

Labai svarbu paminėti, jog visose Agotos ir Aleksandro pristatytose akimirkose puikiai atsiskleidžia ne tik laisvojo žaidimo pavyzdžiai, bet ir laisvo kūrybinio žaidimo tipai, kurie yra būdingi Valdorfo pedagogikoje.

- **1 žaidimų tipas:** vaikai aktyviai tyrinėja aplinką ir formuoja vaizdinius, kurie moko gyvenimo. Vaikai vysto savo mąstymą per judėjimą. Kryptis - aukštyn-žemyn. Kokie tai žaidimai? Manipuliavimas daiktais, tunelių statyba, konstravimas, ardymas, rutuliukų ridenimas, bokšto statymas, ir pan.
- **2 žaidimų tipas:** vaikai kūniškai, aktyviai sąveikauja tarpusavyje, įvaldo kūną, tuo pačiu gauna socialinių įgūdžių. Šie žaidimai labai gerai augina gyvasties pojūčius. O siautimas, bėgiojimai, stumdymas dovanoja fizinį kontaktą, artumą.
- **3 žaidimų tipas:** vaidmenų žaidimai stebėtų vaikų kasdienybėje irgi dažni. Jie nėra kūrybiniai, bet kūrybinės vaiko jėgos gali būti naudojamos tam, kad paverstų bet kurį daiktą žaidimui reikalingu (pvz.: ilga lazda gali tapti dulkių siurbliu, pagaliukas termometru, tuščioje lėkštėje įsivaizduojamas pyragas ar pan.) Juose viska syra įmanoma, neribojama laiko, erdvės. Visi vaidmenų žaidimai, kai vaikas mėgdžioja išorėje matytas situacijas (šeima, parduotuvė, kelionė, kavinė ir pan.) yra labai svarbūs.
- **4 žaidimų tipas:** istorijų pasakojimai, spektakliai. Vaikai atgaivina pasakų metu patirtus įspūdžius, juos transformuoja pagal savo realybę. Šie žaidimai ypatingai svarbūs kalbos vystymuisi, gebėjimui viduje išgyventi tai, ko nematai kasdienybėje. Vaikai mėgsta būti karalaičiai, riteriai, princesės ir pan.

- **5 žaidimų tipas:** naujų erdvių kūrimas, erdvių, tiltų, kur gyvena žmonės ir gyvūnai. Primena ornamentų kūrimą archetipiniuose žaidimuose. Tai leidžia kurti savo pasaulį.¹⁹

Tipai yra tipai, bet Aleksandro ir Agotos žaidimuose matyti ir dar kitokių skirstymų. Valdorfo pedagogikoje yra archetipiniai žaidimai. Ir vaikai stato namus, bazes, buveines. Taip jie išgyvena, kai siela ateina į kūną. Valdorfo pedagogikoje ir antroposofijoje tai yra inkarnacijos. Per įvairius atradimus, kritimus ir kėlimus vaikai išgyvena ekskarnacijas - išgyvenimas kosminio chaoso, nėra čia ribų - mėtymai žaislų, viską sudeda į krūvą, suverčia, rėkia, bėgioja ir čia, atrodo, iš suaugusiojo reikia ribų, bet sveikų ir jas rasti yra menas. Geriau ribos nei jų visai nėra. Ir begalo didelė dovana yra stebėti vaikus žaidžiančius, nes kame jie būna ką žaidžia yra didelė patirtis.

Įdomu ir svarbu yra tai, kad žaidimai *AUKŠTYN-ŽEMYN* yra susiję su buvimu žmogumi, su jo išsitiesimu, su matymo ir galūnių vystymusi. Vaikai stato bokštus, tunelius, ridena, mēto, o taip stebi daiktus, mato jų judėjimą ir to galimybes, patiria pasaulį ir kaip sąveikauja daiktai.

Žaidimai *PIRMYN - ATGAL* – susiję su praeitimi ir ateitimi, laiko išgyvenimu. Laiko dimensija yra tokia – priekis - ateitis, už mūsų – likusi praeitis. Stumdymasis, siautimas, gaudynės. grumtynės. Visa tai yra to žaidimai. O pavojingi žaidimai sužadina gyvasties pojūtį ir leidžia pažinti savo kūną. Ir nors kartais būna labia sunku stebėti tokius žaidimus – jie irgi yra reikalingi. Čia gera, kad mano vaikų tėtis mėgsta su jais juos pažaisti.

Žaidimai, kuriuose gimsta įvairūs spektakliai – kupini išgyvenimų, nes per juos išgyvenama praeitis, o galimybė pabuti pasakos veikėjais - karalaitėmis, fejomis, piratais – leidžia veikti ir elgtis nenusipėjamai, laisvai.

Vaikų žaidimuose nemažai žaidimų, kuriuose matosi žaidimo filosofija, apimanti *KAIRĖ – DEŠINĖ*. Tai yra išorė ir visus. Dešinė – išorė, kairė – vidus. Kai vaikai žaidžia laisvą kūrybinį žaidimą – mes matome tik išorėje, o vaikai per žaidimą išžaidžia ir padaro savo visumi. Ir tai labiausiai veikia per žaidimus – parduovės, šeima, kavinės, kleionės ir t.t. Nes vaikai žaidžia tai, ką matė, o bet kokį daiktą paverčia kuo reikia, kad virstų: pagalys – siurblys, pagaliukas – termometras ir kt.²⁰

¹⁹ Vilmos Grigienės seminaro „Laisvas žaidimas“ medžiaga.

²⁰ Vilmos Grigienės seminaro „Laisvas žaidimas“ medžiaga.

Praktinėje dalyje kalbant apie stebėtų vaikų žaidimus akivaizdu, jog lasivas kūrybinis žaidimas parodo, kad vaikų sąmonė sapnuojanti ir jie gali virsti bet kuo, bet kaip, bet kada ir kad tai yra jiems didelė dovana į ateitį.

Kadangi vaikai skiriasi savo amžiumi - jų žaidimuose yra pilna pamėgdžiojimo. Jie miėgdžioja vienas kitą ir artimiausią aplinką. Be to žaidimai pilni lasvės, pasirinkimų, vidine motyvacija, nėra temos, suaugęs į tai nesikiša, o lieka tyliu stebėtoju ir mėgaujasi bei stebi.

Stebint Agotos (6m.) ir Aleksandro (9m.) laisvąjį kūrybinį žaidimą kartais tenka pastebėti, jog žaidimas kartais eina viena linkme, o kartais išsikiria, nes pagal amžių žaidimai išsikiria. Tačiau stebint randu daugiau panašumų, nei skirtumų. Abu jau puikiai suvokia aplinką, o ir krizės ganėtinai panašios. Vieną akimirką nori būti šalia, o kitą atsiskirti. Bet krizes padeda įveikti veiklos ir darbai kartu. Tam padeda gebėjimas laikytis taisyklių: gerbti vienas kitą ir kito erdvę, ugdyti savo savarankiškumą. Ir mano manymu, geriausias vaikų tobulėjimo pavyzdys yra kitas vaikas, kuris yra vyresnis, todėl Agota nuo gimimo stebėdama veikiantį, kuriantį žaidimą brolių, tarsi, augo ir auga neatsilikdama nuo jo. Ji jį mėgdžioja, brolis gali vadovauti, nes jų pasauliai ir vidiniai išgyvenimai yra arčiau vienas kito.

Jau ne kartą darbe buvo paminėta, kad stebėti vaikų laisvąjį kūrybinį žaidimą yra didelė dovana. Ir tai tiesa, nes pasak Rudolfo Šteinerio žaidimo stebėjimas yra pagrindinis tėvų, mokytojo, ugdytojo įrankis. Mes galime nujausti savo vaiką kaip žmogų, kai stebime jo žaidimą. Suvokti ar pamėginti nuspėti kokius uždavinius vaikas yra atsinešęs į pasaulį, dėlioti vaiko paveikslą iš mažų detalių. Kai atsipalaidavęs žiūri į žaidžiantį vaiką – žaidėjas irgi atsipalaiduoja, o tame išlieka svarbiausia tėkmė – vaikystė be skubėjimo. O vaikystė yra didžiulė vertybė. Išgyvenimai per žaidimus kuria pamatus, ant kurių reikės statyti visa gyvenimą.²¹ Juk tam, kad suprastų ir suvoktų pasaulį – vaikams reikia jutiminio suvokimo. Jie nori paliesti, paragauti, girdėti ir laisvasis kūrybinis žaidimas yra plačioji to esmė. Ir su atsidavimu leisdami savo vaikui žaisti laisvai – praregėti galime ir savo kūne. O praregėti – tai įgalinti savo širdį meilei ir grožiui. Tikras grožis matyti žaidžiantį vaiką, nes kai tai ištinka būna ramu ramu, aišku aišku ir suvoki, kad eini ta kryptimi.

²¹ Šteineris R. Žmogiškosios esybės vystymasis. 2000.

5. REFLEKSIJA

Temą apie laisvąjį kūrybinį žaidimą pasirinkau dėl to, kad ji apima sritį, kuri labai svarbi vaiko vystymuisi. Juk laisvasis kūrybinis žaidimas – ypatinga vaiko veikla, kylanti iš vidinės traukos, poreikio ką nors veikti, pasiekti. Noras žaisti yra absoliučiai individualus. Jokios išorinės paskatos ar trukdymai negali turėti įtakos šiam vaiko norui rasti. O Valdorfo pedagogika ir kalba apie tai.

Savo darbe nutariau šią temą nagrinėti pirmojo septynmečio tarpsniais. Juk pirmasis septynmetis yra skirtas žaidimui ir mokymuisi per jį. Norėjau į laisvąjį kūrybinį žaidimą pažiūrėti plačiau ir giliau per Valdorfo pedagogikos aspektus – kokie žaidimai būna, kokia aplinka, kokie žaislai reikalingi. Labai tikiuosi, jog mano surinkta teorinė medžiaga, praktiniai pastebėjimai, patirtys būtų svarbios tiems, kurie domėsis šia tema.

Buvo labai įdomu atidžiau pažvelgti į pirmojo septynmečio vaikų tarpsnius laisvojo kūrybinio žaidimo plotmėje. Iki trijų metų vaikai yra tokie, kokie šalia jo esame mes, o vėliau – vaikams jau kyla idėjos ir jie ieško priemonių žaidimui. Atminties jėgos dirba labiau, viskas detalizuota, pasireiškia vaiko vaizduotė, ji ateina per patirtį.

Visada labai vertinau vaikų veiklą – žaisti, o į šią temą dar labiau pasigilinus ėmiau dar labiau tai daryti, matyti kitaip. Suprasti ir tai, koks svarbus yra vaikui jo kūrinys sukurtas laisvojo kūrybinio žaidimo metu. Juk čia pasireiškia fantazija, o tai jėga, kuri perkelia vaiką į kitą realybę, dvasinę erdvę. Bet kas gali tapti bet kuo. Net Einšteinas yra pasakęs: „Fantazija yra daug svarbiau, nei abstraktus mąstymas. Mokslas yra apribotas, o fantazija ne“.

Teko perskaityti nemažai literatūros pasirinkta tema ir tai labai praturtino mano žinias. Ir dar kartą patvirtinti sau, kad žaidimų pasaulis — ypatingas, jame viskas paprasčiau, daug artimiau negu yra iš tikrųjų. Kiekvienas užmojis turi būti įgyvendintas, ypač jei šalia yra bendraamžių. Visiems kartu lengviau ir raketą paleisti, ir gaisrą užgesinti, ir namą pastatyti.

Na o P. Gray – žymus amerikiečių psichologas teigia, kad laisvam žaidimui būtinos sąlygos: laisvai pasirenkama ir laisvai kreipiama veikla (galima bet kada pradėti ir bet kada išeiti); vaikai remiasi vidine motyvacija (be prizo, laimėjimo, arba procesas svarbesnis už laimėjimą); reikalauja įsitraukusio, aktyvaus, bet neįsitempusio veikėjo ir tai susiję su tuo, kas buvo pateikta šiame mano darbe, su nuoširdžiu, savitu matymu, atradimais. O Valdorfo pedagogikos požiūris čia yra svarbiausias.

6. IŠVADOS

Parašius darbą tyrinėjant įvairią literatūrą, stebint savo vaikus, darželio vaikus, atlikus praktiką, pateikus savo asmeninę patirtį - galima daryti šias išvadas:

1. Laisvas kūrybinis žaidimas yra vaikui vienas svarbiausių dalykų jo augime. Tai kaip upė, tekanti pirmame septynmetyje, paskui pasislepianti po žeme ir vėl pasirodanti apie 21- uosius gyvenimo metus kaip gebėjimas savarankiškai spręsti ir rinkti gyvenimo patirtis.

2. R. Štaineris yra sakęs: „Kadangi vaikų sąmonė miega, vaiko aukštesnysis „AŠ“, jo dvasinė būtis reiškiasi per žaidimą, veda vaiką. Jei jam reikia kažkokios patirties, jis ją gilins žaisdamas, jei jam reikia išgyti iš traumos, jis norės ją išžaisti.” Tad žaidimas, anot R. Štainerio, yra vaiko aukštesnės būties pasireiškimas, todėl jis labai svarbus. Mes nežinome, ko vaikui reikės, bet jo „AŠ“ žino.

3. Valdorfo pedagogikos požiūris teigia, jog laisvajame kūrybiniame žaidime nėra tikslo, temos, kurią užduotų suaugęs, suaugęs nepertraukia žaidimo, nesikiša norėdamas suteikti jam tam tikrą kryptį, vaikas yra įsitraukęs į žaidimą, atsidavęs jam, jo dėmesio neblaško kiti dalykai, vykstantys aplinkui. Vaikas žaidime yra „tikras“, jo kuriami personažai elgiasi taip, lyg viskas vyktų iš tikrųjų, žaidime jaučiamas tėkmės pojūtis žaidime, vaikas lengvai juda iš vienos žaidimo situacijos į kitą ir vaikas visada jaučiasi patenkintas po žaidimo.

4. Kuriant laisvąjį kūrybinį žaidimą vaikai nori būti palydėti, nes žaidžia tada kada šilta, atidu, kai yra ką mėgdžioti, todėl turi būti vertumas mėgdžioti, vaikai turi būti gyvenimo apkabinti, apsupti gražių daiktų, jaukios aplinkos. Džiaugsmas ir fiziškai bei emociškai saugi erdvė - vaikams leidžia žaisti laisvai ir kūrybiškai. Vaikai jaučiasi laisvi tada, kai jaučia tai, kad kažkas saugo jų erdvę, kurioje jie yra.

5. Laisvas kūrybinis žaidimas ateina per pamėgdžiojimą. Tad mes, suaugę turime būti dėkingi Dievui ir pasauliui, kad vaikai žaidžia, nes dėkingumas, su kuriuo suaugęs priima vaiko atvirumą, tarsi kviečia juos į šią žemę. Suaugęs turi besąlygiškai tikėti pasaulio gerumu. „Pasaulis yra geras“. Vaikai to mokosi per pamėgdžiojimą.

6. Populiariausi vaikų žaidimai - rodyti lėlių spektaklius, pasakoti istorijas, judėti, dažnai žaisti įvairius gyvūnus. Vaikams reikia saugumo, todėl slėptuvės, buveinės yra ypatingi žaidimai. Vaikai mėgsta rinkti įvairius daiktus, žaisti žaidimus, kuriuose reikia derėtis, pirkti, parduoti, vaikai mėgsta žaidimus, kuriuose pilna išgyvenimų, fizinių iššūkių (lipimas), vaikams patinka rūpintis kitais žmonėmis ir/ar gyvūnais, todėl dažnai žaidžia rūpinimąsi kūdikiu, šeima, gyvūnų šeiminką, jie domisi akmenimis, augalais, kuria naujus pasaulius, vabalų viešbučius lauke ir pan.

7. Vaikai žaidimams mielai renkasi vietas viduje, uždaras erdves - pastatytus „namus“, lėlių namelius, atviras erdves viduje, vietas su paskirtimi, prieškambarį, rūbinę, virtuvę, laiptus ir kt. O

lauke - šlaitus, kopėčias, virves, medžius, visas atviras erdves, pieveles, žaidimų namelius, krūmus, vietas, kuriose galima pasislėpti, smėlio/purvo dėžės/duobės ir kt.

8. Žaidimas – veikla, vedanti vaiką į naujus atradimus. Tai įnašas į vaiko ateitį, skatinantis fantaziją, kūrybiškumą, savarankiškumą, pasitikėjimą savo jėgomis.

9. Vaikų žaidimai yra skirstomi pagal amžiaus tarpsnius, juose atsiveria savitos jėgos žaidimui kurti.

10. Žaidimų tipai yra susiję su vaikų amžiumi.

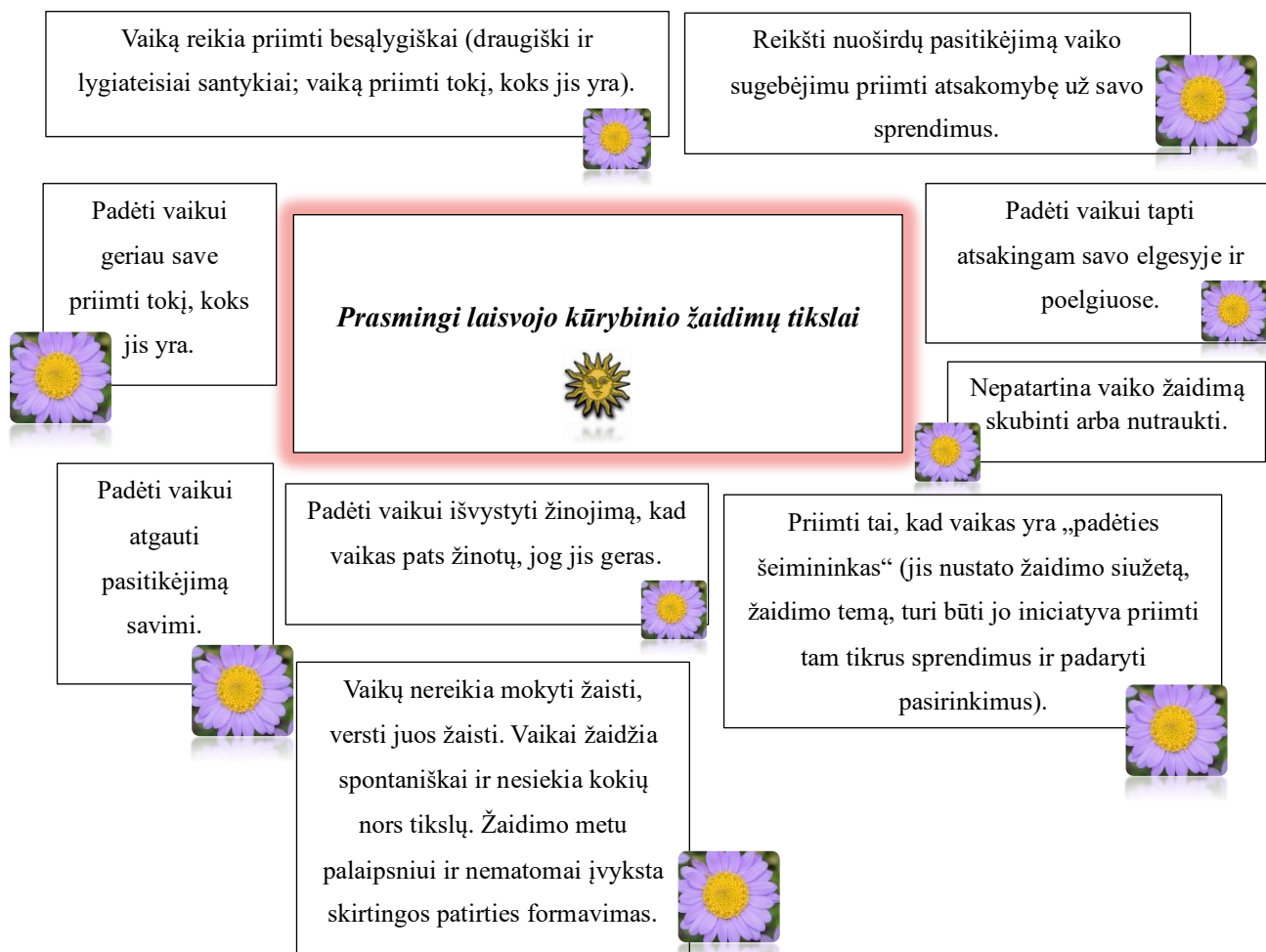
7. PRIEDAI

Literatūra, kuri kalba apie laisvą kūrybinį žaidimą ir net Valdorfo pedagogikos aspektu.

IDOMU

Tezės, kurias esu perskaičiusi ir užgirdusi seminaruose, bei sieju su Valdorfo pedagogika. Man tai kaip gėlė, kurią užauginus gali pamatyti nuostabią vaiko valią, galybę ir atradimus.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Štaineris R. Gyvo mokymo ir auklėjimo ištakos. 2005.
2. Štaineris R. Žmogiškosios esybės vystymasis. 2000.
3. Valdorfo pedagogikos seminarų medžiaga.
4. Vilmos Grigienės seminaro „Laisvas žaidimas“ medžiaga.
5. Grunelis E. H. Ankstyvosios vaikystės pedagogika. Valdorfo vaikų darželis. 1988.
6. Štaineris R. Vaiko ugdymas dvasios mokslo požiūriu. 1998.
7. Dirbame Valdorfo darželyje. 2009.
8. Žilienė D. Žmogaus slėpiniai ir pedagogika. 1997.
9. Compani M. L., Lang P. Valdorfo vaikų darželis šiandien. 2015.
10. Tougu A., Soans K. Naujosios kartos vaikai. 2009.
11. Kurienė A. Kaip užauginti žmogų. 2017.
12. Cameron J., Lively E. Kaip ugdyti vaikų kūrybingumą. 2015.
13. Piaget J. Vaiko pasaulėvoka. 2011.
14. Langas P., Piūler S. Vaikystė pavojuje. 2022.
15. Langas P. Tegul vaikai auga neskubindami. 2004.
16. Blatman E., Kišnikas R., Socialinė higiena, vaikų žaidimai, žaidimai ir žaislai. 2000.
17. <https://mokslai.lietuviuzodynas.lt/pedagogika/ikimokyklinio-amziaus-vaiku-kurybinis-zaidimas>
18. <https://www.bernardinai.lt/2015-03-17-laisvas-zaidimas-ir-jo-svarba-siuolaikinio-vaiko-gyvenime/>
19. https://valdorfoasociacija.files.wordpress.com/2018/08/laima_kondratiene_laisvas-kc5abrybinis-c5beaidimas.pdf
20. Freya Jaffke, “On a Play of the Child”.
21. Karl Konig, “The First Three Years of the Child: Walking, Speaking, Thinking”.
22. Renate Long-Breipohl, “Supporting Self-directed Play in Steiner/Waldorf Early Education”.
23. John Huizinga, “Homo Ludens: a Study of Play Element in Culture”.
24. Peter Gray, “Freedom to Learn”.
25. Michael Ende, “Momo”.